

זכר הלל

לדמותו של הגה"צ הר"ר הלל כגן זצ"ל

על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים (אבות פ"א מ"ב) אף האדם עולם קטן הוא (כמ"ש בתנחומא פקודי ג), ואף הוא נבנה ועומד על אותם יסודות. הראשון שבכולם, אבן הפינה, הבסיס והתשתית, הריהי התורה. היא גם יסודו של העולם וגם יסודו של האדם, מדע לך שכך הוא, שהרי לולי קבלו ישראל את התורה היו מאבדים את זכות קיומם – הן הם (כמ"ש בשבת פח ע"א) והן העולם, שהיה מוחזר לתוהו ובוהו (כמ"ש ובע"ז ג ע"א). וכן כתב להדיא בביאור המאירי ז"ל: על שלשה דברים העולם עומד – מציאות שלימות האדם, שכל העולם לא נברא אלא בשבילו. כענין "לה' מצוקי ארץ" אלו העוסקים בתורה, שבזכותם העולם עומד!

אאמו"ר זצ"ל, הגה"צ רבי הלל כגן, בנה את עולמו על שלשה יסודות אלו, הכוללים הכל. "תפארת בנים – אבותם", זכות אבות שמורה לבניהם באם יאחזו במעשי אבותיהם (ברכות ז ע"א). משום כך ראיתי לי לחובה להזכיר מעט מקצות דרכיו, כדי שנוכל לאחוז במעשיו. וכמו שאמרו על מאמרם ז"ל (תדבא"ר פכ"ה) חייב אדם לומר אימתי יגיעו מעשי למעשי אבותי אברהם יצחק ויעקב, שבדאי אין הכוונה שנגיע לדרגתם, אלא בנגיעה בעלמא, מגע כלשהו. אף כאן לא נתיימר להקיף כאן את דמותו, למצות את מידותיו ולהגיע למעשיו של אאמו"ר זצ"ל, אלא שתהיה דמותו המאירה לנגד עינינו, ואורחותיו ינחננו.

עולמו, היה עולם התורה. הוא נולד בליל חג הפסח תער"ב לתוך בית מוקד תורה. בית הוריו, הר"ר מרדכי ז"ל מנכבדי הקהלה בביאליסטוק ומרת מאשה ע"ה, היה בית ועד לחכמים. בית מכניס אורחים בכלל, ורבנים ובני תורה בפרט. רבים מבני הישיבות היו מתארחים בו בהגיעם לביאליסטוק, ומהם שהמשיכו שם בבית את לימודם. כך נהג למשל הגר"ח שמואלביץ זצ"ל שהתאכסן בביתם בצעירותו ומיד שקע בתלמודו. עד כדי כך היה שקוע בעומק עיונו, שאחד מבני הבית עלה על סולם ונפל ארצה, נחבט ונחבל וגנח בקול, ודיירי הבית חרדו לקולו – והגר"ח לא שמע מאומה...

כבר הובטחנו (שבת כג ע"ב) "דרחים רבנן, הוו ליה בנין רבנן". בית זה של אהבת תורה זכה לבן כאאמו"ר זצ"ל יחד עם אחיו הי"ד ממפלגי תלמידי ישיבות מיר גרודנא וראדין. בביאליסטוק למד בישיבת הרב יוכט, והתקרב מאד להגה"צ רבי אברהם יפה"ן זצ"ל חתנו של הסבא מנובהרדוק וראש רשת ישיבות נובהרדוק שמרכזן היה אז בביאליסטוק.

בהיותו כבן חמש עשרה נסע לברנוביץ, שם למד כשלוש וחצי שנים מפי הג"ר אלחנן וסרמן זצ"ל, הי"ד, הג"ר שלמה היימן זצ"ל, והג"ר דוד רפפורט זצ"ל בעל מקדש דוד, עמו הרבה לשוחח בלימוד ביחידות, בחדרו. בשנת תר"צ, בהיותו כבן שמונה עשרה, נסע לישיבת גרודנא שם למד כעשר שנים. הוא התקרב מאד לראש הישיבה הג"ר שמעון שקופ זצ"ל, שתה לרויה ממעינות תורתו ורשם את כל השיעורים ששמע מפיו. כמו כן קיים בעצמו "גדולה שימושה יותר מלימודה" (ברכות ז ע"ב). הוא זכה לשמש רבות את רבו והתחקה אחר אורחותיו, ותמיד ניצבה על שולחנו תמונתו של ר' שמעון כדי שתהא דמותו לנגד עיניו ויזכור ללכת בדרכיו.

ברם, בד בבד עם היותו תלמיד נאמן לרבותיו הגדולים, שותה בצמא את דבריהם ומהלך בנתיבתם, הוא היה "בן ישיבה". והיתה אצלו משמעות מיוחדת למושג זה. בן ישיבה – הרי כל חייו, כל מעייניו, כל עולמו היתה אורית הישיבה, הריחא דאורייתא, ה"דיבוק חברים" שמקניני התורה. הרב והישיבה, הם שני סמי החיים: "תלמיד שגלה, מגלים רבו עמו (לעיר מקלט). רב שגלה, מגלים ישיבתו עמו. שנאמר: ונס אל אחד הערים האלה וחי, עבד ליה מידי דתהוי ליה חיותא" (מכות י ע"א).

הוא נהג לציין באזני תלמידיו, שהמצב הכלכלי בישיבת גרודנא דאז היה דחוק ביותר. הבחורים נאלצו לנדוד לאכול על שלחן הבעלי בתים שבעיר. לא אצל כל בעל בית אכלו לשובע, ולא בכל יום היתה ארוחתם מצויה, אבל בישיבה שררה אורה של אושר ושמחה. חדוות לימוד התורה האפילה על המחסור הגדול.

שמי אירופה התקדרו בעבים. הצורך עלה לשלטון בגרמניה, סיפח את אוסטריה, כבש את צ'כסלובקיה – ובישיבה אוּחֲזִים בעץ החיים, מתעלים בתורה. פולניה נדרכת תחת המגף הנאצי, ובישיבה מתאמצים בלימוד בכפליים. התגלמות אימרתו של רבי עקיבא: "ומה במקום חיותנו אנו מתייראין – בתורה, שכתוב בה "כי היא חיין ואורך ימין" – במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה" (ברכות סא ע"ב). דוגמה חיה לכך נתן בעצמו בעת מלחמת ששת הימים, כאשר הכל ירדו למקלטים – והוא פסע בכוון ההפוך, לעבר בית המדרש, והגמרא תחת בית שחיו. כמו כן כששמעה האזעקה במלחמת יום הכפורים, והוא ראה בחור ממנהר למקלט וגמרא בידו, תמה ואמר: "יש לך גמרא – ואתה הולך למקלט?!" כלומר: אילו לא היתה בידך גמרא, ניחא. אין לך הגנה, וזקוק אתה למחסה המקלט. אבל כאשר יש לך גמרא, הרי תורה מגנא ומצלא בעידנא דעסיק בה! (סוטה כא ע"א).

מלחמת העולם השנייה פרצה במלא עוזה, אירופה עלתה בלהבות, ואי קטן של שלווה ארעית התבצר לו בין הארי והדוב, בין גרמניה לרוסיה. היתה זו העצמאות קצרת הימים של ליטא החופשית. ישיבות רבות נהרו לווילנא, בירת ליטא, וביניהן ישיבת גרודנא ובראשה המשגיח, הגר"ש הרב זצ"ל, הי"ד. בווילנא, התוודע אאמו"ר זצ"ל אל מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל, והשתתף בשיעוריו. בשלהי שנת ת"ש, לאחר שכמעט כל בני משפחתו נהרגו בידי הצוררים ימ"ש, הצליח בס"ד לעלות ארצה ושב להיות אחד מתלמידיו הנאמנים של מרן הגרי"ז, והשתתף במשך שנים ארוכות בשיעורו היומי. אף הגרי"ז זצ"ל העריכו, ואחד ממקורביו סיפר שכאשר אאמו"ר נעדר לתקופת מה מהארץ התבטא הגרי"ז ואמר: "ר' הלל חסר לי בשיעור". דבקו זהו בהגרי"ז היתה ידועה. וכאשר אאמו"ר שלח פעם מכתב תורני אל מרן החזון איש זצ"ל. הרי שכאשר נפגשו אמר לו החזון איש: "קראתי את מכתבך. אני יכול לצטט לך את תכנו. אבל לא עניתי עליו, משום שידעתי שיש לך את הרב מבריסק..."

תורתו של הגרי"ז זצ"ל היתה חקוקה בלבו, כנתינתה. לא פעם היה ידיד נעוריו הגר"ש רוזובסקי זצ"ל אומר, שצריך לברר אצל ר' הלל מה היו מילותיו המדויקות של הרב מבריסק בענין פלוני, והיה חוזר על דבריו בשיעורו. בישיבת גרודנא באשדוד בה שימש כמשגיח היה מארגן "חבורות" בהן מסר משיעוריו הרב זצ"ל על מסכתות מסדר קדשים.

בשנת תש"ה הקים את ביתו עם אמנו תחי', אשת חבר ועזרו מקודש, תבלח"א, בתו של הרב הצדיק רבי צבי זאב (ר' הרשלה) זוננשיין, מיקירי קרתא דשופריא.

בשנת תשט"ו הוצרכו לעקור לשוייץ לצרכי ריפוי. במקום שאין אנשים, שם היה לאיש והרביץ תורה ומוסר וייסד שיעורי תורה לבעלי בתים. ואמנו תליט"א, היתה תורת חסד על לשונה. היא ניהלה בית של חסד במלא מובן המילה, בית פתוח לרווחה לאורחים הבאים מארץ ישראל ומביאים עמם מתורתה ואוריתה, והיתה מקדמת את פניהם באש"ל מלא, לא רק אכילה שתיה ולינה אלא אף ליווי של צידה לדרך באוכל כשר למהדרין במקום שבו לא היה אוכל כזה מצוי.

שמו יצא לתהלה כגדול בתורה וביראה, הוא נקרא ע"י כ"ק האדמו"ר מקלויזנבורג שליט"א לכהן כראש ישיבה בקרית צאנז בנתניה, וחיבה יתירה נודעה לו מהרבי שהיה משוחח עמו בלימוד במשך שעות ארוכות לתוך הלילה.

בשנת תשכ"ד נקרא ע"י מרן הגאב"ד דפנוביץ' זצ"ל לכהן כמשגיח רוחני בישיבת גרודנא שגרעינה נוסד בבני

ברק ואח"כ עברה לאשדוד, ובה העמיד דורות של תלמידים כשהוא מעצב את דמותם הן בתורה והן ביראה, במשך כ"ד שנים.

"בשבתך בביתך ובכלתך בדרך"

על שלשה דברים העולם עומד, על התורה – בראש ובראשונה כפשוטו: "אילו היה העולם מקצהו ועד קצהו פנוי אף רגע אחד מעסק והתבוננות בתורה הקדושה, היו כל העולמות חוזרים לתוהו ובוהו. כמו שאמרו ז"ל: בראשית – בשביל התורה שנקראה ראשית, כמו שאומרים וחיי עולם נטע בתוכנו" (נפש החיים שער א פט"ז). וכפי שהקדמנו, אף האדם עולם קטן ^{אוצר החכמה} הוא ואף עולמו תלוי בלימוד התורה. וזהו שאמרו: "בראשית – בשביל התורה שנקראה ראשית ובשביל ישראל שנקראו ראשית" (שם, סוף ההגה"ה).

אאמור"ר זצ"ל היה משגיח בישיבה גדולה משך עשרות בשנים, ומשגיח, מתפקידו להוכיח. על מה, על רגע של היסח הדעת, על סכנה של ביטול תורה. אך כבר רבותינו ז"ל אמרו (ערכין טז ע"ב) "תמה אני אם יש בדור הזה מי שמקבל תוכחה. אם אמרו לו טול קיסם מבין עיניך, אמר לו טול קורה מבין עיניך". על המוכיח להיות נקי לחלוטין מן המכשלה שעליה הוא מתריע. וכבר כתב רבינו יונה כי יהוא שצדיק גמור היה (כמ"ש בסנהדרין קב ע"א) והרג את בית אחאב בדבר ה' (מ"ב י, יח) והרג את כל נביאי הבעל "וישמד יהוא את הבעל מישראל" (שם, כט), נתבע לבסוף על הריגתם: "ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא" (הושע א, ד). ומדוע, פירש"י כיון שהוא עצמו לא הסיר את עגלי ירבעם (אף שעשה כן עפ"י טעות, כמ"ש בסנהדרין שם, ע"ש) מ"מ כבר לא היה נקי מחטא זה של ע"ז לגמרי ולא היתה לו רשות להוכיח אודותיו ולנקום עליו, "לכך אני חושב עליהם את דמי בית אחאב כדם נקי"!

דומה, שבכל אותן כ"ד שנים שכיהן בישיבה, והרבה יותר מהן כאשר ציוה את בניו ואת אחריו לשמור דרך ה' ולשקוד על התורה"ק בהתמדה, לא היה אחד שיכול היה למאן בתוכחה אף לא בגדר "טול קיסם" – לא נמצא עליו רבב של ביטול תורה! לא מיבעי בזמן שיכול היה ללמוד, שישב ולמד. "בשבתך בביתך" שהיה אצלו "שבתי בבית ה'" במלא מובן המלה. אבל גם "בכלתך בדרך" – תמיד היה נוטל עמו ספר או מחברת ד"ת שהיה מעיין בהם בדרכים. פעם שב לביתו בליל שישי בלויית אבד שלקח מונית. כמה הצטער כשנודע לו שאי אפשר להדליק את המנורה במהלך הנסיעה, משום שהאור מפריע לנהג. מאז, לא נסע במוניות בלילה. עולה היה לאוטובוס ומתיישב בסמוך לדלת האחורית. אמנם טלטולי הנסיעה שם קשים יותר, והדלת הנפתחת בכל תחנה מחדירה משב רוח קר, אבל הנורה הקטנה דולקת כל שעת הנסיעה ואפשר להגות בתורה ברציפות. מבקש היה מהנהג להנמיך את קול מקלט הרדיו, לבל יפריע לריכוז, ושוקע בעומק העיון... גם תלמידיו שהיו באים להפרד ממנו לפני נסיעתם לביתו זכו לברכת הדרך רק לאחר שהודיעוהו שהם נוטלים עמם ספר לדרך...

כיוצא בכך בשעת האוכל, מעולם לא ניגש לאכול לפני שהכין על השולחן מחברת או ספר של דברי תורה או מוסר, להגות בהם על השלחן אשר לפני ה'. לפעמים כאשר הדבר לא התאפשר, היה הוגה ב"תורה שבעל פה", משנן במחשבתו דברי תורה.

פעם סיפר לנו כי בצעירותו רצה לרכוש לעצמו תפילין מהודרות שעלו ממון רב, את הכסף הדרוש חשב להשיג על ידי חסכון וקימוץ מדמי הכיס הזעומים שהוריו היו שולחים לו. מה עשה, במשך מספר חדשים אכל רק פרוסת לחם יבשה מבלי ללפת את הפת בממרח או ירק. "וידועים אתם כיצד עשיתי זאת", הסביר, "באותה תקופה למדו בישיבה מסכת נדרים, בשעת האוכל עשיתי לי קביעות לעיין בספר מחנה אפרים. התעמקתי בדבריו, וטעם הלחם נשכח. בדרך כלל אוכלים לחם עם ירק, עם גבינה, עם זנב דג. ואילו אני אכלתי... לחם עם מחנה אפרים!"

בדבר אחד אין כל ספק: הלחם עם המחנה אפרים ערב לחיכו, יותר מכל סעודת מלכים שיכולים אנו להעלות על דעתנו. אבל ודאי שהוא גיוון את סעודותיו: אז היה זה מחנה אפרים, לאחר מכן ספר אחר, או מחברת שיעורי ר' שמעון שקופ... לפיכך, אין כל פלא בכך שעד סוף ימיו לא אכל לרוב אלא פת חריבה שרויה בקערת חלב, אותה ליפת בפרפרת דברי התורה. וכמנהג העולם, אם הלחם נגמר – היה ממשיך בפרפרת לבדה עד כדי שביעה...

פעם הגיע לישיבה משלוח של גבינה מקולקלת. החמיצות ניכרה בטעימה הראשונה, למי שלא חש בריח. כל קופסאות הגבינה נזרקו לפח, פרט לאחת. כאשר הבחור נכנס לחדרו של אאמו"ר ליטול את מגש האוכל ולהחזירו למטבח, מצא שהגבינה נאכלה עד תום. "הגבינה היתה חמוצה"? הוא התפלא, כנראה, שהיא היתה מתובלת בכה הרבה דבש של דברי תורה המתוקים מנופת צופים, עד שלא ניכר היה טעם החמיצות...

על אחת כמה וכמה היה מאושר כאשר יכול היה לוותר לגמרי על סעודה וללמוד באותו זמן... מעשה בבחור אחד ששימשו בשימוש תלמידי חכמים ועזר לו רבות. מובן, שאת הכרת הטוב שלו כלפי אותו בחור אין לשער, בכלל הצטיין בענין הכרת הטוב אף לדברים פחותים וחד פעמיים, קל וחומר לשימוש מתמשך. והנה הגיע תור אירוסיו של אותו בחור ומובן שהוא ביקש ממורו ורבו לכבדו בראש שמחתו, ומובטחת היתה לו דרשה חמה והרעפת שבחים. אף אאמו"ר זצ"ל עמד בפני פיתוי רוחני – גמילות חסד, והזדמנות לפרעון חוב ולהכרת תודה, והנחת תשתית להערכת בן תורה וחיי תורה בבית העומד להבנות. אבל היה שיקול אחד, שכנגד כולם. "ראה נא", אמר לאותו בחור, "אין ספק שעלי לבא ולהשתתף בשמחתך, ואף אני חפץ בכך. אבל... צר לי, חבל לי על הזמן שילך לאיבוד. הרי ניתן לקנות בו נצח, רבבות מלים של תלמוד תורה, שכל אחד מהם שווה יותר מעולם ומלואו! אולי נעשה "עיסקה", אני אשב ואלמד בזמן זה, השייך ומשועבד לך, וכל הזכויות שאצבור בו ייזקפו לזכותך!"

מדוע צריך להגיע עד לסיפור על הגאון מוילנא ז"ל, ששמח על מצות אתרוג שבאה לידו תוך ויתור על העולם הבא שבזכותה – כאשר היתה לנו לנגד עינינו דוגמא חיה! אף הבחור עמד בפני ברירה קשה. מצד אחד עמדו ההתכבדות בכבוד רבו, הדרשה הצפויה, משפחת חותנו תווכח איזה מקח טוב עשתה. כבר אמר מי שאמר שעיקר הבעיה היא, שהיצר הרע משלם במזומנים ואילו היצר הטוב בצ'קים דחויים... אבל החתן הוכיח שהוא תלמיד נאמן לרבו, והסכים לוותר על נוכחותו. לפי עדותו שלו הוא לא הצטער על כך, הוא נוכח לדעת בעתות מבחן, כי פירות זכויות אותן שעות לימוד עומדות לו, והקרן קיימת לו לעולם הבא...

עד כאן, לגבי שעת האכילה שבספה"ק קוראים לה "שעת מלחמה". לגבי לא היתה זו מלחמת היצר, אלא מלחמתה של תורה. לאחר ברכת המזון, המצדיקה פרק לעצמה, היה קם לפעמים לשטוף את הצלחת בחדרו שבישיבה וכיוצא בכך – אף רגע זה רגע של חיים הוא, פקדון שאסור להזיקו. לפיכך היה מתכוון לשטיפת הצלחת: משנן לעצמו איזה דבר תורה וחזון עליו שוב ושוב תוך כדי עיסוק... אף לתלמידיו היה מורה, שאם יהיה עליהם לשהות במקום בו לא יוכלו ללמוד מתוך ספר, ישננו לפני כן תוספות וכיו"ב כדי שיוכלו להגות בו באותו מקום ובאותה שעה ולא יתבטלו מן התורה. ואף כשיעסקו באיזה שהוא עיסוק, ישאירו את מוחם פנוי לדברי תורה, בבחינת "גיע כפך כי תאכל" – גיע כפים ולא גיע מוח.

"ונשמח בדברי תורתך"

זהו מימד אחד של התמדה, ניצול הזמן בכמותו, כל רגע מרגעיו. אבל ישנו אפיק אחר של ניצול הזמן: ניצולו באיכות. הן ידוע מה שאמרו, שבשעה אחת של לימוד בלהט ובעמקות ניתן לרכוש יותר מאשר בעשר שעות של רפיון וקרירות. על כך היה אאמו"ר ממליץ את תירוצו של הגר"ח מבריסק זצ"ל על הקושיא הידועה של הבית יוסף, מדוע אנו מציינים שמונת ימי חנוכה בעוד שהנס היה לכאורה שבעה ימים בלבד, שהרי ליום הראשון היה השמן מספיק. על כך ענה הגר"ח זצ"ל, שאם אמנם השמן התרבה על פי נס, כי אז היה הנס שבעה ימים בלבד. אבל הלא אי אפשר לומר כן, משום שאז היה זה "שמן נס" ולא "שמן זית" (ע' מנחות סט ע"ב). ובע"כ נאמר, שהנס היה באיכות השמן, ולא בכמותו. ואם הוא היה באיכות, הרי שהנס אירע בשמן שהיה ביום הראשון, ואף הוא בכלל הנס. ע"כ תירוצו הגר"ח זצ"ל. והנה, ידוע ששמן זית רומז לחכמה כמ"ש (במנחות פ"ה ע"ב) "מתוך שרגילים בשמן זית, חכמה מצויה בהן". ואמרו (הוריות יג ע"ב) "שמן זית משיב לימוד של שבעים שנה". ועל כן אמרו (ברכות נז ע"א) "הרואה שמן זית בחלום יצפה למאור תורה". ואם כן הרי לנו רמז, שאם נרצה להרבות את מאור התורה יש לנו לעשות זאת בראש ובראשונה – באיכות! ועוד עמד על כך, מדוע הקפידה תורה על שמן זית ולא שמן נס?

המדרש (שמות רבה לו) הגדיר את הזית: "הזית הזה, עד שהוא באילנו מגרגרין אותו, ואחר כך מורידין אותו מן הזית, ונחבט. ומשחובטין אותו מעלין אותו לגת, ונותנין אותו במטחן, ואחר כך טוחנין אותו, ואח"כ מקיפין אותו בחבלים ומביאין אבנים – ואח"כ נותנין את שמנן". המדרש מביא זאת לענין ישראל, שהיסורים מביאים אותם לתשובה. אבל לעניננו אמורים הדברים לגבי מאור התורה. אין הוא מגיע בדרך של "שמן נס". "לא יגעת ומצאת, אל תאמן" (מגילה ו ע"ב). הוא מגיע אך ורק, ובדווקא, על ידי "שמן זית כתית למאור". כתית, כדרך שאמרו (ברכות סג ע"ב) עה"פ "הסכת ושמע ישראל" – כתתו עצמכם על דברי תורה (פירש"י: "הס", כמו עשו. עשו עצמכם כתותים, להצטער על דברי תורה) כדריש לקיש, דאמר ר"ל מנין שאין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר "זאת התורה, אדם כי ימות באוהל". והיה מוסיף, שמצינו שאם כבתה אין זקוק לה, והיסוד בזה הוא שהאדם צריך לעשות את המוטל עליו, מכאן ואילך "אין זקוק לה". לא עליך המלאכה לגמור אם אתה התיגעת דיך.

לימוד תורה באיכות הוא לימוד אחר לגמרי, מימד אחר של חיים. "מה יעשה אדם ויחיה – ימית את עצמו" (תמיד לב ע"א) הממית עצמו באהלה של תורה, חי הוא עשרת מונים. "תלמיד שגלה (לעיר מקלט) מגלין רבו עמו, שנאמר ונס אל אחת הערים האלה וחי, עשה שיחיה!" אותו תלמיד יכול ללמוד גם בעיר המקלט, אולי אף ימצא שם חברותא ורב. אבל יחסר לו משהו בלימודו, יחסר לו המימד של לימוד עם רבו – וכבר אלו חיים אחרים, כבר נכתב הוא עם אלו שחיהם אינם חיים... אאמו"ר זצ"ל הרגיש זאת במוחש. לא פעם היתה פורצת מפיו שאגה "הרי זה מחיה נפשות!" "זה" – הריהי סברא, הבנה, יישוב. לתלמידים היתה דוגמא מוחשית וקורנת לשמחת התורה בעת שיעוריו של ר' שמואל בישיבה. מי שלא ראה את צהלתו של ר' שמואל מרצה קושיא ומפתח תירוצ, לא ראה עונג ואושר מימיו. הבחורים היו מתפעלים מכך, ואאמו"ר זצ"ל לא הבין את התפעלותם: "לא ר' שמואל היה צריך לשמוח כך ולקרון, אלא אתם הייתם צריכים לצאת מכליכם מהתפעלות. שהרי לגביכם הדברים חדשים ומפעימים! אנחנו, בישיבה, כשהיינו שומעים קושיא של רבי עקיבא אייגר, יסוד של קצות החושן, הגדרה מאירה של ר' שמעון – היינו רוקדים בהיכל הישיבה מרוב שמחה! היום פסו מושגים אלו של "שמחת תורה", כיום מתפלאים מדוע ראש הישיבה כה שמח בתורתו, תורת אמת, תורת חיים!"... היכן ה"ונשמח בדברי תורתך" שלכם, היה שואל בכאב. לקושיא זו היה תירוצ, תירוצ שלא נתן לו מנוח: אילו היו לומדים בעיון, ובעמל, כדבעי. אילו התורה היתה לנו שמן זית שהוא גם "זך" וגם "כתית" – כי אז היא היתה לנו "למאור"...

"מדוע אינך נכנס לשיעוריו של ר' שמואל", שאל את אחד הבחורים, הלה השיב שאינו יורד לעמקם. ר' שמואל פורס יריעה רחבה, שוטח את הסוגיא ומעמיק בה, מקשה ומתריך, בונה וסותר, מציב יסודות לעומק ובונה מגדלים לרום, אין הוא מסוגל לעקוב אחריו, "להחזיק ראש". הואיל וכך, נטל אאמו"ר זצ"ל את תפקידו של רבי פרידא, שהיה יורד לרמתו של התלמיד ומשנן לו ארבע מאות פעמים עד שיקלוט ויבין (עירובין נד ע"ב). וראה במהרש"א סנהדרין צ"א סע"ב שלמעשה הרי זו חובה מוחלטת על כל המלמד תורה! הוא הזמין את הבחור לחדרו, לשיעור חזרה מפורט של שיעורו של ר' שמואל. הוא הרצה בהתלהבות את מהלך הסוגיא ושיטות הראשונים, אלו היו נהירים לתלמיד, שהרי אותם למד והבין. ואז הגיע תור הקושיא הקשה כברזל. קושיא בה חשבון אחד סותר חשבון אחר, הנה כך עקר ר' שמואל שני הרים וטחנן זה בזה – מבין אתה? לא, התלמיד אינו מבין. יש לסגת לנקודת הפתיחה ולהתחיל מהתחלה, צעד אחר צעד. שלב אחר שלב, רובד אחר רובד. כל חוליה רתוקה למקומה ושלוכה ברעותה – והנה הקושיא! פניו זהרו, כאילו היה טייל שהעפיל על הר במסע מפרך ועתה הוא ניצב על פסגתו ומביט בנוף עוצר הנשימה המשתרע לרגליו. זוהי הקושיא, מבין אתה? עכשיו הנהן התלמיד בראשו, וביקש לשמוע את התירוצ.

לא, אינך מבין! פסק אאמו"ר, אילו היית מבין – היית קורן מאושר, היית קופץ מהכסא, היית מחפש תירוצ, הנה, אחזור שנית על הקושיא – זהו, ועכשיו אתה כבר מבין?

כן, ענה התלמיד. אני מוכן לחזור עליה בפני הרב!

אבל אאמו"ר הניד בראשו באכזבה, לא, אינך מבין. אילו היית מבין, היית שמח. הלא זה ממש מחיה נפשות!

התורה היא חיים. רגיל היה להזכיר את דברי ר' טרפון לתלמידו ר' עקיבא: "כל הפורש ממך – כפורש מן החיים!" (קידושין סו ע"ב). הוא היה מספר, שבשנותיו האחרונות של רבו הג"ר שמעון שקופ זצ"ל, הורה לו רופאו האישי, פרופסור יאנושקוביץ מוילנה, שיפסיק מלומר את שיעוריו שדרשו התאמצות וריכוז בל ישוערו. המאמץ עלול להזיק ללבו החלש. חייך ר' שמעון וענה: פרופסור, הלא כל הוראותיך ועצותיך מכוונות לתכלית אחת ולמטרה אחת: לשמירת החיים. אבל אני, ^{אוצר החכמה} ללא אמירת השיעור – למה לי חיים, אלו הם חיי! "רב שגלה – מגלים ישיבתו עמו, שנאמר: וחי!"...

אף לו עצמו היה את תוספת החיים של "ישיבתו עמו". כולו חי באוירה של תורה, והיה נושא ונותן עם בחורים במלחמתה של תורה כשהוא דולה ומשקה מתורת רבותיו הג"ר אלחנן ווסרמן, המקדש דוד, ובעיקר ר' שמעון שקופ, והיו תקופות בהן אמר חבורות על מסכתות נזיר סוטה ותמורה, בהן הדריך את השומעים בנתיבות לימודו של מרן הגרי"ז אשר את שיעוריו היומיים שמע בהתמדה והבנה. שיחות אלו תרמו לא במעט לכך, שדבריו נשמעו ביתר שאת גם בענייני המוסר וההשגחה, שכן התלמידים הוקירוהו והכירוהו כגדול בתורה וביראה כאחד. מרן המשגיח הגר"י לעוינשטיין זצ"ל (שאאמו"ר זצ"ל היה שומע בקביעות את שיחותיו עוד בירושלים עיה"ק) אמר לאחד מתלמידיו משיבת מיר שהיה לראש ישיבה: "לשעבר, היה המשגיח דמות נערצת ודבריו היו נשמעים. ראש הישיבה הקדיש איפוא את מעייניו להכוונת התלמידים בתורה בלבד. עתה, הפך ראש הישיבה לדמות הנערצת, מוטל עליו איפוא תפקיד כפול.. הוא חייב להדריך גם בנתיבות היראה, שכן אליו שומעים..." מבחינה זו נתייחד אאמו"ר זצ"ל, שבהיותו משגיח היתה ההקשבה לדבריו כאל דברי גדול בתורה וראש ישיבה. וזאת למרות שהוא מיהא להתעטר בעטרת של רב. פעם שוחח עם תלמיד בדברי תורה, ותוך כדי דיבור התחדשה לו סברא מופלאה. התרגש ואמר: "כמה גדולים דברי חז"ל שאמרו (תענית ז ע"א) ומתלמידי יותר מכולם!" תוך כדי דיבור נרתע לאחוריו והבהיר: "חלילה, אין בכוונתי לומר שאתה כתלמיד ביחס אלי. אלא אף כוונת חז"ל היא שכאשר אדם מרצה את דבריו לאחר, מתבהרים הדברים יותר!" ומאז, כאשר היה מתחדש לו דבר מה תוך כדי הסברה לתלמיד, היה מנסח את הדברים בדייקנות: "דברי חז"ל קודש קדשים הם, כאשר אמרו שכשמרצים את הדבר לפני אחרים ^{אח"ח"ח 1234567} הדברים מתבהרים יותר..."

בהרבצת תורה, בהקניית תורה, היה כראש ישיבה. בלימודה, היה כבחור ישיבה. במשך כל ימות החול, מתחילת השבוע ועד סופו, היה שוהה בישיבה ברציפות, עשרים וארבע שעות ביממה. לומד, מתפלל, אוכל וישן בישיבה, וכל כולו שקוע בעולמה. ומעל לכל, הוא היה המשגיח, ויותר משהשגיח והטיל מרות בהערה או תביעה, הוכיח בעצם הדוגמה החיה ובכך שהוא היה התגלמות תביעותיו, "הוא – היה אומר", מה שאמר ומה שתבע מאחרים, היה הוא בעצמו. הוא עצמו לא קרא עתון ולא התעניין בחדשות – ולא רק בהיותו משגיח, בגיל העמידה ובימי הזקנה. מכריו סיפרו שגם בעת לימודיו בישיבה, והימים כזכור ימי סער ומהומה, ימי מלחמת העולם השנייה, גם אז לא קרא עתון ולא התעניין בחדשות! והכל מחשש ביטול תורה ובהסתמך על כך שהדברים הנחוצים כבר יגיעו לאוזניו. כשהיה שומע על בחור או אברך שנוסע לטיול, לא יכול היה לכבש את תמיהתו: מה עם ביטול תורה?! כאשר בניו היו סועדים בבית, היה ניגש אליהם מיד עם ברכת המוציא ומקשה בפניהם קושיא נפלאה. "תחשבו עליה, אל תענו מיד. קודם כל תאכלו כזית בכדי אכילת פרס, אחר כך תענו..." לפיכך, ידעו הבחורים והבינו שהוא מונעם מביטול תורה לא רק בגלל היותו המשגיח ולא רק לקיום מצות תוכחה, אלא בראש ובראשונה מפני הציווי ש"מה דעלך סני – לחברך לא תעביד"..." כאשר בחור היה חולה, היה זה כה מובן שהמשגיח דואג עבורו לכוס חלב חם – ולספר ללימוד, לרפואת הנפש ולרפואת הגוף... כאשר היה רואה שבחור נושא את ראשו מן הגמרא כדי לחפש סיגריה היה ממחר אליו ומציע לו סיגריה – ובלבד שלא יתבטל רגע נוסף ושלא יבטל אחרים. ומיד – בגדר של "טובתם של הצדיקים, שלמה היא" (בראשית רבה פט, ט) – היה שואלו אם יש עמו גפרור להצית את הסיגריה. משנענה "אין דבר, אקח גפרור מבחור" – היה עונה: "חס ושלום, קח ממני, אל תבטל בחור מן התורה!" הבחורים הצעירים לא הבינו. מה בכך אם יקחו אש מחבר? אבל הוא הבין, הדבר היה כאש עצורה בעצמותיו, הלא שנינו ש"המעצים עיניו של גוסס עם יציאת הנפש, הרי זה שופך דמים" (שבת קנא ע"ב) וכי מדוע, מה עשה, גרע מחבריו שניה אחת מחייו, הרף עין של בין השמשות, של דמדומי חמה? אבל היא הנותנת, שניה בחיים הריהי נצח!

והגורע מחברו שניה "בריאה", ומנתקו מלימודו – ולימוד הריהו חיים – והוא גורם לו למוות של שניה! "קח ממני", בטל אותי, אני המשגיח, ומצווה אני על מסירות נפש למען התלמידים.

"ועל העבודה"

"על שלשה דברים העולם – ועולמו של האדם – עומד. על התורה, ועל העבודה".

"כנגד הלימוד אמר על התורה, וכנגד המעשה שבין אדם למקום אמר ועל העבודה" (מדרש שמואל). והא בהא תליא, כפי התורה כך היא העבודה, בבחינת "לא הוה מצלינא אלא היכא דגריסנא" (ברכות ח ע"א). ואמור"ר זצ"ל השמיענו, שהדבר תלוי במתיקות ועריבות התורה על לומדיה, וכמאמרם ז"ל (סוכה נב ע"ב) "אמר הקב"ה, בראתי יצר הרע – בראתי לו תורה תבלין". לשון "תבלין" ולא סם או רפואה מורה על כך, שרפואת התורה ליצר היא בה במידה שהיא תבלין הממתק ומתבל את המאכל (שבת קיט ע"א) ולטעמא עבד (ביצה לח ע"ב) והם מיני מתיקה (ע"ז סו ע"א) – על ידי כך יש לאדם הנאה וסיפוק ואושר בל יתואר מן התורה ולעומתה מתקטנים ומתבטלים כל הבלי הנאות העוה"ז והאדם מקושר לבוראו מבלי חציצת רדיפת הזמן, טרדותיו ותענוגותיו.

אוצר החכמה
נח"ח 1234567

"על העבודה", מפרש רבינו יונה ז"ל, "אלו הקרבנות. ועכשיו שחרב בית המקדש – התפלה במקום הקרבנות. וכן אמר דוד המלך ע"ה (תהלים נא) ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך, כי לא תחפוץ זבח ואתנה. כי הוא היה מדבר על עוון בת שבע שהיה מזיד ואין הקרבן מכפר על המזיד (נורא הדבר: עוון זה, שכל האומר דוד חטא אינו אלא טועה, כמ"ש בשבת נו ע"א!) על כן אמר: כיון שאיני יכול להביא קרבן – ה' שפתי תפתח".

ואמנם אף התפלה – כדברי התורה – היתה לגביו כעדותו תענוג עילאי, בבחינת "כי טוב זמרה אלקינו, כי נעים נאווה תהלה".

בכלל, היתה התפלה אצלו מלאה בבכיה וסערת רוח, "שפיכת נפש לפני ה'" (כמ"ש בש"א א, טו) – "שפכי כמים לבך נכח פני ה'!" תפלת שמונה עשרה ממוצעת ארכה למעלה ממחצית השעה, שלא לדבר על ההכנות לתפלה, על ברכות השחר, על פסוקי דזימרה, ברכת קריאת שמע – וקריאת שמע גופא! משום כך, היה מתחיל את התפלה הרבה לפני השעה הקבועה, כדי שיספיק להגיע לתפלת שמונה עשרה עם הציבור – והם היו מסיימים את התפלה כשהוא עדיין בעיצומה של תפלת העמידה... פעם שם לב שהשעה היא דקה לשבע והוא טרם התחיל בתפלה – ממש אזיל סומקא ואתא חיוורא: הוא כבר איחר להתפלל!

בשנתו האחרונה, בשלהי דקייטא סבל אמור"ר מאיבוד נוזלים והרופא קבע שיש להבהילו לבית החולים, הואיל והגיעה שעת תפלת מעריב הוא ביקש להתפלל לפני הנסיעה. בקושי שכנעוהו שזהו פיקוח נפש וכל רגע יקר. כשהגיעו לבית החולים הוא קיבל טיפול ראשוני ובעודו שוהה בחדר המיון החל להתפלל ערבית במטותו, בדבקות עצומה, בכוונה ובעמקות כאילו היה בישיבה, שעה ארוכה התפלל למרות החולשה הנוראה, היובש בפה, המקום והמצב...

כך התפלל, וכך בירך ברכת המזון. תמיד היה יושב ושוהה לפניו כחמש וכעשר דקות כשהוא לבוש במעילו וחבוש במגבעתו, והיה מחונן את דעתו ומכין עצמו לקראת עבודת ברכת המזון שהיתה נאמרת במתינות ובכוונה, ואורכת יותר מרבע שעה, בהודאה ותחינה ובכיה.

כך היווה לתלמידיו דוגמא חיה לאימרתו של הג"ר ירוחם הלוי ממיר זצ"ל על דברי המדרש (ב"ר סט) "הרשעים, מתקיימים על אלהיהם. שנאמר: ופרעה חולם והנה עומד על היאור. הצדיקים, אלקיהם מתקיים עליהם. שנאמר: והנה ה' ניצב עליו". ופירש, שהגדרת הצדיק והרשע אינה מעמידה דוקא את יעקב אבינו כנגד פרעה. יתכן שיהיו שני בני אדם המקיימים את התורה והמצוות במלואן, אבל זה "עומד על אלקיו", מעמיד את עצמו במרכז, ועובד את ה' כדי לזכות לעולם הזה, או לעוה"ב, או להשיג שלימות, אבל הכל סובב סביב עצמו – רשע הוא. וזה – "אלקיו עומד עליו", הקב"ה במרכז והוא אינו אלא עובד לו ובטל כלפיו – צדיק הוא. כיון שכך, קרא ר' ירוחם:

"הלא יצרנו לעצמנו עולם הפוך! כסבורים אנו שהאוכל הוא העיקר, אבל מצריך הוא ברכת מזון. הלא השקפה זו היא השקפת פרעה, "הוא עומד על אלקיו". הלא ברור ופשוט הוא, שהקב"ה יצר את האוכל לצורך ברכת המזון. היא העיקר, והכל עבורה!"

כשתמצי לומר, הרי אין כל מחלוקת בין ר' ירוחם לבינינו. הוא, אכל במשך שלש דקות ובירך רבע שעה, ודאי שהברכה היא העיקר והאוכל טפל לה. אנחנו, אוכלים רבע שעה ומברכים שלש דקות, הרי שהברכה טפלה לאוכל... אאמו"ר זצ"ל, שקיים בעצמו "פת במלח תאכל ובתורה אתה עמל" – תוך כדי אכילה, עד שלא חש בטעם האכילה, ואילו את ברכת המזון בירך בכוונה ובמתון, בדביקות ותוך בכיות – "אלקיו התקיים עליו"! הוא היה בבחינת "ואני תפילה", תמיד היה שם שמים שגור בפיו, אבל כשהגיעה עת ברכה היה מתכוון אליה תמיד מחדש. חובש את המגבעת, ומכוון את דעתו. גם כאשר מיהר מאד, גם כאשר מונית חיכתה למטה והנהג היה קצר רוח וכיוצא בזה מטרדות אחרות, כל אלו לא הניאוהו למחר בתפילתו או בברכתו.

לא זו בלבד, אלא גם כאשר עסק בצרכי מצוה, כאשר חיפש למשל הדסים משולשים ומובחרים היה מכוון את כל מהלכיו ועיסוקיו כך, שיוכל להספיק ולהגיע במועד למקום הקבוע לו לתפלה. לא מיבעי בישיבה, אלא אף בבין הזמנים לא ויתר על תפלה בישיבת פנויז'. גם בשנותיו האחרונות שההליכה היתה קשה עליו, היה מטפס לאטו שלש פעמים ביום עד לגבעת הישיבה. מכיון שכאמור היה מאריך בתפלה, ונמצא שלא היה עונה קדושה ואמן יהא שמיה רבה, לכן היה בא ביום ששי – עם הגיעו מאשדוד – והולך לאחר התפלה לביהכ"ס פא"י בו מתקיימים מניינים עוקבים ומשלים את סך הקדושות והאמנים. כשם שאמרו על רב אחא בר יעקב דהוה "זיף ופרע" (עירובין סה ע"א) ופירש"י מה שלא הספיק לשנות ביום השלים בלילה את חוק לימודו, כך היה הוא משלים ביום ו' את אשר "לווה" בכל השבוע. בימי בין הזמנים, כשהיה בביתו, לא הלך את חובו, והיה יורד מידי יום ביומו לאחר התפילה כדי לענות אמן וקדושה.

על תפלה כתפלתו, יש לנו הבטחה: "אמר ר' שמואל בר נחמני, אם כיוונת את לבך בתפלה, תהא מבושר שנשמעה תפלתך. ומה טעם, "תכין לבם – תקשיב אזנך" (ירושלמי ברכות פ"ה ה"ה). "תניא, היה ר' מאיר אומר, שנים שעולין לגדרום לדין ודינם שוה, זה נצול וזה לא ניצול – ומפני מה, שזה התפלל ונענה וזה התפלל ולא נענה. זה שהתפלל תפלה שלימה – נענה, וזה שלא התפלל תפלה שלימה – לא נענה" (תענית יח ע"א). וכהא דתנן "בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין לבן לאביהם שבשמים – הין מתרפאין, ואם לאו – היו נימוקין" (ר"ה סט ע"א).

פעם חש אאמו"ר בעיניו. הוא ביקש מאחד הבחורים להסתכל בהן, היתה שם דלקת חריפה, אדמומית ונפיחות. לאחר כשעה, לאחר תפלת מנחה, ניגש אל אותו בחור וביקשו להתבונן שוב. "איני חש בכאבים, האם הדלקת עומדת בעינה?" הסתכל הבחור, ונדהם. הכל חלף עבר, אין כל אדמומית! אאמו"ר הסביר לו, שאין בכך כל פלא: "התכוונתי בברכת רפאנו על כאב העינים, המפריע לי בלימודי, והקב"ה שומע תפלת כל פה שמע לתפלת...". ופעם, כאשר התקשו בהבנת סברא עמוקה וסבוכה של אחד האחרונים והעיון הגיע למבוי סתום, פנה ואמר: "נעצור כאן. המשיכו בלימוד, ונשוב לשוחח אודות מהלך זה לאחר התפלה. אכוון בברכת אתה חונן לאדם דעת, שהקב"ה יאיר את עיני בהבנת הדברים..."

אם נשאל מהי מהותו והגדרתו של האדם, במה מתייחד הוא מכל שאר הברואים, יש שיאמרו בשכלו ותבונתו, יש שישבו שבכח דיבורו, שנשמטו. המשנה מגדירה אותו במלה אחת: "מבעה" ופירש רב: מתפלל! (ב"ק ג ע"ב). מדוע זוהי הגדרת האדם? יתכן, משום שזוהי תכלית היצירה כולה, ש"כל מה שברא הקב"ה לא ברא אלא לכבודו" (אבות סוף ה'), וכמש"נ "עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו" (ישעיה מג, כא) אבל א"כ הלא הבריאה כולה מקלסת להקב"ה (כמ"ש בב"ר ח, ויק"ר יד). אלא נראה, שהתשובה מצויה בדברי המדרש (תנחומא, ברכה ז) "רשע בחייו חשוב כמת, מפני שרואה חמה זורחת ואינו מברך יוצר אור, שוקעת – ואינו מברך המעריב ערבים. אוכל ושותה – ואינו מברך עליה. אבל הצדיקים מברכין על כל דבר ודבר שאוכלין ושותין ושרואים ושומעים". הוי אומר, שהתפלה מביאה לחיות. להתבוננות. להכרה בחסדי השי"ת. הרשע אינו מודע כלל לשמש שזורחת ושוקעת, אינו

מבחין בחדס שבאוכל, ממילא – אינו חי! לכן האדם החי – "מבעה" הוא!

ואם זהו ענין התפלה, הרי האדם צריך להיות ער לה ונתון לה כל היום כולו, בבחינת "ואני תפילה". בכל שינוי ומאורע חייב הוא להסתכל כלפי מעלה ולשעבד את לבו לאביו שבשמים. כפי שאמרו (ב"ר סח) "בערבית צריך אדם לומר יהי רצון מלפניך ה' אלקי שתוציאני מאפלה לאורה, בשחרית צריך לומר מודה אני לפניך ה' אלקי שהוצאתני מאפלה לאורה, במנחה צריך לומר יהי רצון מלפניך ה' אלקי כשם שזיכיתני לראות חמה בזריחתה כן תזכני לראותה בשקיעתה". וכן שינוי (ברכות ס ע"ט) ת"ר בכניסתו (לכרך) מהו אומר, יהי רצון מלפניך ה' אלקי שתכניסני לכרך זה לשלום. נכנס, אומר מודה אני לפניך ה' אלקי שהכנסתני לכרך זה לשלום. ביקש לצאת, אומר יהי רצון מלפניך ה' אלקי שתוציאני מכרך זה לשלום. יצא, אומר מודה אני לפניך ה' אלקי שהוצאתי מכרך זה לשלום, וכשם שהוצאתני לשלום כן תוליכני לשלום, כו', בדרך זו, הרי כל החיים הם שרשרת של בקשה והודאה. רצף של תפילה. ^{אוצר החכמה}
כך, למעשה ובפועל, חי אאמו"ר זצ"ל, תמיד היה חוזר על מאמרם ז"ל (ב"ר יד) על כל נשימה ונשימה שאדם נושם צריך לקלס לבו, מאי טעמא: "כל הנשמה תהלל י-ה", כל הנשימה תהלל י-ה! וכך חי על כל צעד ושעל את הרבש"ע. ^{א"ח"ח 1234567}

"על ניסיון שבכל יום עמנו, על נפלאותיך וטובותיך שבכל עת". הוא חי זאת, חש זאת. פעם כשל ונפל. הבחור שחש לעזרתו שמעו לוחש: "מאת ה' היתה זאת". פעם הלך, מלווה בתלמידיו, ולפתע החלה לנשב רוח עזה שהפריחה ענני חול והעיפה מגבעות. התגובות היו שונות, זה אחז בכובעו, זה רכס את מעילו, זה התאונן על השינוי הפתאומי במזג האויר, ואילו אאמו"ר הגיב באמרו: "רוח סערה עושה דברו"... וכאשר שמים בהירים התקדרו באופן בלתי צפוי, וגשם זלעפות התחיל לרדת, גם אז נחלקו הדעות. אחד הצטער על המטריה שנשכחה ואחר ציין את התועלת לחקלאות. אבל אאמו"ר זצ"ל הגיב: "משנה עתים ומחליף את הזמנים". כמעט בכל יום בימות החורף כששמים קודרים התבהרו היה עומד ומתפעל: ראו את מעשי הקב"ה בחוש איך הוא משנה הזמנים. שומעיו לא הבינו ממה הוא מתפעל שהרי כך הוא טבעו ומנהגו של עולם. אבל הוא, שכל חייו היו בראיית השגחה פרטית בכל פרט ומאורע, התפעל מזה.. ושמענו בשם הגרי"ז שפעם התבדה החזאי בתחזית מזג האויר ואמרו לפניו ראו איך שאין החזאי יודע לכיון. מיד הגיב: לא היא, החזאי באמת ידע לכיון, אלא שהקב"ה מחליף את הזמנים...

בעת מלחמת ששת הימים, בעיצומה של אוירת אי הוודאות, החרדה והמתח, שמע כיצד בחור פונה לאחד מעובדי הישיבה ומתעניין לחדשות האחרונות. "החדשות האחרונות", ענה המשגיח במקומו – "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית!"

אמונה ובטחון

"אשרי איש שלא ישכחך, ובן אדם יתאמץ בך". ה"יתאמץ בך" היה בעת הברכות והתפלות, אבל ה"שלא ישכחך" היה בכל עת ובכל שעה.

פעם פנה לפרופסור מפורסם לשם טיפול בדלקת חריפה. הפרופסור אמר את דברו, אאמו"ר שאל שאלה. "אל תתווכח אתי", הקפיד הפרופסור. "אני מהמומחים היותר גדולים בענף זה!" היתה זו הפעם הראשונה והאחרונה שביקרו. בני המשפחה הפצירו בו להמשיך את הטיפול, אבל הוא בשלו: "אם הלה חושב שהוא זה המרפאני, איני הולך אליו יותר! הקב"ה, הוא לבדו רופא כל בשר!" הדלקת, אגב חלפה מאליה... נר לרגליו היו דברי הרמב"ן (פר' וישב) "הגזירה אמת והחריצות שקר" ועל פיהם ניהל את כל אורחותיו. וע"כ, כשהחריצות היתה באופן של כחי ועוצם ידי אין מקום להשתדלות זו.

כשהגיע לאשדוד והמליצו בפניו על רופא מקומי, ניגש אליו והקדים הקדמה: "בטרם נתחיל בבדיקות עליך לדעת שאני מבקש מהקב"ה בכל יום "רפאנו ונרפא". לא אתה המרפא, אלא הקב"ה הוא רופא חולי עמו ישראל!" משהבחין שהרופא מודה בכך, הסכים שהוא יהיה השליח, "ע"י סם פלוני ורופא פלוני" (ע"ז נה ע"א). מעשה בבחור

אחד שנחלה במחלה מסוכנת כל גופו שותק רק העיניים הגיבו! כשאמרו "ז"ל בא לבקרו שאלו האם קיבל על עצמו איזה שהיא קבלה טובה שבזכותה ינצל! לימים כשבס"ד יצא מכלל סכנה סיפר התלמיד שאמרו "ר עשה לו את הטובה הכי גדולה כשהזכיר לו למה הקב"ה מצפה ממנו שיקבל על עצמו איזו שהיא קבלה על להבא!.

רק פעם אחת, כאשר החניכיים שלו נחתכו בעקבות מערכת שיניים תותבות שנשחקה, הסכים – לאחר היסוסים ממושכים – להעזר ברופא שאינו מאמין. ונימוקו: גם אם אינו מאמין, אינו יכול להתפאר בכך שחכמתו עומדת לו, שהרי זוהי מלאכה ואינה חכמה. איני זקוק לו כלל, אלא רק למכשיריו...

אגב, כאבי שיניים אלו תקפוהו בשלהי חודש אלול. חודש אלול אצלו היה בל יתואר, רגיל היה לספר שאצל הרב מבריסק זצ"ל ראו במוחש שחודש אלול הגיע: הוא איבד את תיאבוננו. כששאלוהו לפרש הדבר, השיב: "כשאני נזכר בראש השנה הקרב ובא, איך יכול להיות לי תיאבון?" "ומאימת הדין נפשי תבחיל!"

באחד מעשרת ימי תשובה, פנה אממו"ר זצ"ל לתלמיד ששימשו וביקש ממנו טובה. הסתכל נא בפי, ואמור לי האם יש עדיין צורך בטיפול בחניכיים. תמה הבחור: ודאי, וכי מה נשתנה? אם יש צורך בטיפול, יש לטפל! מה פירוש, השיב אממו"ר, ודאי חל שינוי! הלא ראש השנה עבר עלינו. שנה חדשה, מציאות חדשה, גזר דין חדש. הלא התפללנו בראש השנה...

הואיל וזו היתה תחושתו, היה חי כל ימיו עם הקב"ה, ראה את ידו בכל תופעה. כשמישהו סיפר לו על מעשה ותוצאתו, היה זועם: "וכי אתה עשית, הקב"ה עשה! התרופה הועילה? הקב"ה ריפא!"

בכל יום, כמעט בכל פגישה עם תלמידיו או בני משפחתו, היה חוזר ומספר בהתפעלות כיצד על אף חולי המעיים המציק לו וטורד אותו, אינו סובל ממנו כלל בשעות הארוכות של התפלה. אדם אחר היה תולה זאת בריכוז המחשבה ומיצוי הכחות בתפלה. הוא ראה בכך נס, מתנה, חסד מיוחד שיש לעשות לו "פירסומי ניסא" פומבי. [ולמותר להזכיר שעל אף מכאוביו התמידיים מעולם לא התאונן עליהם וקיבל הכל באהבה. ואגב, ברכת "אשר יצר" שהיתה מזדמנת לו פעמים רבות מאוד ביום מחמת חוליו לא נהפכה אצלו כלל לדבר שבשיגרה, אלא תמיד היה מכין עצמו לברכה זו עם חבישת מגבעתו ואומרה בכוונה עצומה].

כבר סופר לעיל על הגבינה הבאושה שנאכלה על ידו בהיסח הדעת, מבלי להרגיש ולחוש, תוך כדי עיון בדברי תורה. כאשר העמידוהו על כך, החויר: "הגבינה היתה מקולקלת? אבוי לי! גבינה מקולקלת תחריף את חולי המעיים – ומה יהיה על התפלה?!" על כך היתה כל החרדה. "אלקיהם מתקיים עליהם", חפצי שמים הם לבדם במרכז. הן די היה בחרדתו הרבה כדי להחריף את קלקול המעיים (כד"ש מגילה טו ע"א עה"פ ותתחלחל!) ימים מספר לאחר מכן היה מספר לכל שומע, כיצד – ברוך השם – התפלה לא הופרעה!

גם משיעול טורדני סבל, ואף כאן ראה את יד ההשגחה. "באמירת הקדיש לא נאלצתי מעולם להפסיק". כאן לא דאג לעצמו, אלא לטירחא דציבורא, ויותר מכך – לאיבוד זמנם של הבחורים. שניה אחת בחיים! פעם, בעת אמירת הקדיש, חש שקולו נחנק וגרונו משתנק. "כשהבחורים ענו אמן יהא שמיה רבה, התפללתי בלבי להקב"ה, אנא רבוננו של עולם תן לי כח לסיים את הקדיש, לבל יגרם על ידי טירחא דציבורא. בקשתי – והשיעול פסק!"

בשנתו האחרונה הועמה ראייתו, וכשעמד להדליק נרות חנוכה בחלון חדרו היה החלון מואר באורו של זרקור – פרוז'קטור – שהאיר בדיוק את מקום ההדלקה ועזר לו להכין את הפתילות ולצקת את השמן – אמר: כלום אין זה מופת של השגחה פרטית?!

כך היה עמל להחדיר לתלמידיו הכרה זו של השגחה פרטית בכל פרט, בהתפעלות היה מציין, שבמשך עשרים השנים שהוא מכהן בשיבה, כאלף נסיעות מבני ברק לאשדוד, לא היתה אף פעם אחת שלא נקלע בדרכו בחור שעזר לו לשאת את מזוודתו! כלום אין כאן השגחה פרטית כעין זו של "הידעת עת לדת יעלי סלע" (איוב לט, ב), הנחש שמזדמן תמיד לאיילה כדי לסייע לה בלדתה (ב"ב טז ע"א)?!

הוא היה מספר כיצד אמר הרב מבריסק בערב ראש חודש, כאשר עדיין לא ידע מהיכן ימצא הכסף

עבור האברכים, כי אפילו יבוא נדיב ויתן לו מליונים שיסיפיקו לתקופה ארוכה ובטוחה, לא יסכים לקבל את הסכום: "אינני רוצה להפסיק את מבחן הבטחון של כל חודש וחודש"... וכבר ידוע שהג"ר ישראל סלנטר זצ"ל עשה כן הלכה למעשה. בימי המגיפה בוילנא עמד הגרי"ס בראש פעולות ההצלה ואירגן בית חולים ארעי ובו אלף חמש מאות מטות, ודאג לתקציבו. ומעולם לא הסכים לקבל תרומות מעבר לשלשה ימי תחזוקה!

ובענין זה של השתדלות ובטחון, נהג לצטט את אימרתו של רבו, הגר"ש שקופ זצ"ל: מצינו, שבשביל שיוסף הצדיק כפל ואמר לשר המשקים "כי אם זכרתני והזכרתני", נענש והוסיפו לו שנתיים בבית האסורים (והיה מסביר זאת באמרו, שהרי בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים, כמ"ש ב"ה י ע"ב, ואם כן בעבור שתי "ההזכרות" נמנעו ממנו שתי "זכירות" בראש השנה!) והקשה, שהרי ההשתדלות היא מצוה – "וברכתך בכל אשר תעשה", ופעם אחת היה עליו לבקש משר המשקים, והתביעה היתה רק על הפעם השניה. אם כן גם העונש היה צריך להיות שנה אחת בלבד. אלא, תירץ ר' שמעון, כאשר יוסף הצדיק חזר וביקש פעם שניה הוכיח סופו על תחילתו שגם בקשתו הראשונה לא היתה לקיום מצות ההשתדלות גרידא, אלא היה כאן צל של שימת יתרה על בשר ודם, ולכן נענש גם עליה!

בטחונו של אאמו"ר היה בטחון זך ואיתן, רגיל היה על לשונו ציטוט דברי הרמב"ן ז"ל (סוף פרשת בא): "מן הנסים הגדולים המפורסמים, אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה. שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ביחיד בין ברבים. אלא, אם יעשה המצוות – יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם – יכריתנו ענשו. הכל בגזירת עליון!"

לכלל זה, שהעושה מצוה יצליחנו שכרו, ישנה גם השלמה: "אמר הקב"ה שמעו לי, שאין אדם שומע לי ומפסיד" (דברים רבה ד, ה). בבחינת "שומר מצוה לא ידע דבר רע" (קהלת ח, ה). חדור בדיעה זו ואמונה זו, היה אוכל תמיד שיירי מאכלים, ובמיוחד מאכלי שבת שנשארו, הן משום חיבוב מצוה והן משום איסור "בל תשחית". למרות חליו וסבלו בחולי מעיים מציק ומתיש, ועל אף אמרם ז"ל "בל תשחית דגופא עדיף" (שבת קפט ע"א) היה בטוח – וכך הוה – כי לא יאונה לו כל רע!

אוצר החכמה

על תקפה של מדת הבטחון היה אומר בשם רבו, מרן הגרי"ז זצ"ל, ששיעור מדת הבטחון מפורש בכתוב: "בטח בה' ועשה טוב וגו', והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך" (תהלים ו, ז). והיינו, שהבטחון צריך להיות חזק כל כך עד שהוא כבר עתה מתענג על הטובה שתבא בעקבות הישועה, ואז יינתנו לו משאלות לבו. וכך היה מפרש את הפסוק "ואני בחסדך בטחתי – יגל לבי בישועתך" (תהלים יג, ו). היינו שיעור הבטחון הוא, שכבר עתה יגל לבי בישועתך. אבל "אשירה לה" – כי גמל עלי". והיינו שלענין השירה על הנס ישנה הלכה שאינו נאמר אלא לאחר התשועה, כשירת הים ושירת דבורה, למרות שבטוחים בו גם קודם לכן.

ועוד בענין הבטחון, ציטט את ביאורו של מרן הגרי"ז זצ"ל על מאמרם ז"ל (ברכות י ע"א) "אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם, אל ימנע עצמו מן הרחמים". והיינו, שעד שהאדם מגיע למצב זה הרי עברו עליו כמה וכמה שלבים. מן הסתם תפסוהו, וחבשוהו בבית האסורים, ובני משפחתו עשו כל מה שניתן כדי לשחררו, והוא עצמו התפלל בדמעות שליש, ולא נענה. ומן הסתם נערך משפט, ושכרו עברו עורך דין מעולה, והוא עצמו שפך שיח בתפלה, ולא נענה. נגזר עליו דין מות, והוגש ערעור לפני ערכאה עליונה, והערעור נדחה. ולאחר מכן ודאי נעשתה פעילות ושתדלנות להמתיק את גזר הדין ולהמירו במאסר עולם, ולשוא. וכל אותה עת הוא מתפלל ומעתיר, ולא נענה. והיום הנורא הגיע, ומעלים אותו לגרדום, והתליין אוזח בחרב, ומניפה – ואם החרב היתה כהה, היה סיכוי קלוש שהיא תכה ולא תהרוג. ואם היא מונפת באויר – אולי משהו יעצור בעדה, אולי יד התליין תיבש. אבל החרב חדה, והיא כבר על הצוואר – ואל ימנע עצמו מן הרחמים! כי אולי תפלה אחת נוספת – תכריע את הכף לטובה. ואמר החפץ חיים שבדברי חז"ל מצינו שמשם רבינו העתיר תפלות כמנין ואתחנן כדי להכנס לארץ ולא נענה, ואמר לו הקב"ה "רב לך, אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה". כי אם יתפלל עוד תפלה אחת, את התפלה התקט"ז – היה נענה! רואים אנו עד כמה יש להתאזר במדת הבטחון ושלא להתיאש בכל מצב שהוא, לא לאבד את התקוה והקיווי. בבחינת "אם התפלל אדם ולא נענה – יחזור ויתפלל" (ברכות לב ע"ב). וכמו שפירשו

בפסוק "קוה אל ה', חזק ויאמץ לבך – וקוה אל ה'". ורואים אנו מה גדול הוא כחה של תפלה, שכאשר "מן המיצר קראתי י-ה – ענני במרחב י-ה!"

כך דגל במדת הבטחון – "והבוטח בה' חסד יסובבנו". הוא ראה במוחש את יד ה' והשגחתו, דבר שחיזקו עוד יותר בבטחונו. והיה זה תהליך בלתי פוסק של התעלות והתחזקות במדת הבטחון, וכך אכן פירש מרן הגרי"ז את הפסוק "קוה אל ה', חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'" (תהלים כז, יז) שע"ז שאתה מקוה להשם ואתה מחזק לבך במדת הבטחון, שכך יהיה, וקוה אל ה' היינו שתזכה למדת הבטחון ביתר שאת וביתר עוז!

מעשה בתלמיד שהי' שקוע בחובות עצומים מהדירה שרכש, הי' זה תקופה קצרה לאחר נשואיו, ונכנס למצב קשה. נזדמן שאאמו"ר פגשו באותה עת וראהו בשברונו כשהוא אינו יכול כלל להסתיר זאת, כששאלו לפרש הדבר והשיבו שאינו רואה שום מוצא ממצבו, ניסה אאמו"ר לחזקו ולחזק בטחונו בד' שלא יעזבו ביום צרה והאריך בדברי חיזוק, התלמיד שכ"כ הי' במצוקה הגיב –

הרי אין זורקים כסף מן השמים ומנין יהי' לי לצאת מן הסבך?

התרגש אאמו"ר וענהו בקול בוטח "כן" זורקים כסף מן השמים! אתה תראה כשתתחזק באמונה ובטחון ותדע שהכל מן השמים ולא ביד ההשתדלות אלא אם יעשה המצוה יצליחנה שכרו כדברי הרמב"ן, ותתפלל ותצפה לבעל הרחמים שיתן לך רחמים יזרקו לך כסף מן השמים!

כשהתלמיד נוכח בעוצמת הבטחון של אאמו"ר זהרו פניו והחל להשתחרר ממצב רוחו הקשה שהי' נתון בו. והנה לאחר תקופה הגיע התלמיד לאאמו"ר כשמתחרט על שלא הי' מספיק בוטח באותה עת, ובפיו בשורה שיצא בשלום מכל הפגעים שסבבוהו, ואיך שרואה סייעתא דשמיא בלתי שכיחה בכל צעד ושעל, כשבכל ענין וענין שהי' נזקק לו עלו המים לקראתו, אכן נוכחתי לדעת שזורקים כסף מן השמים הפטיר התלמיד.

אה"ח 1234567

"אנא עבדא דקודשא בריך הוא"

^{אוצר החכמה}

בעל "מדרש שמואל" (הג"ר שמואל די אוזידא ז"ל, תלמיד האר"י הקדוש) מונה בכלל "העבודה" את קיום המצוות. ובאמת הן הנה דברי הרמב"ם ז"ל שהובאו בספר החינוך מצוה תל"ג שנצטוונו לעבוד את ה' שנאמר "ולעבדו בכל לבבכם", וכתב הרמב"ם שזוהי מצוה כוללת כי עבודת ה' כוללת כל המצוות, עש"ב.

אצל אאמו"ר זצ"ל ראו במוחש שהמצוות אצלו אינן ציוויים גרידא, אלא עבודת ה' ממש שנעשתה מתוך רוב שמחה, באהבת ה' עצומה. כן היה הן במצוות התדירות והתמידיות, והן במצוות הבאות לזמן, כאכילת מצה וכדומה, לא היה מאושר ממנו ופניו קרנו מאושר בברכת ה' "שהחיינו" שזכה והגיע לקיום המצוה. פעם במוצאי יום הכפורים כאשר כל בני הישיבה יצאו לקדש את הלבנה והתברר שהרקיע מכוסה בעבים, הצטער. לפתע התבהר והלבנה נראתה, מיד זהרו פניו והוא קרא: "הקב"ה אוהב אותנו, ונתן לנו את הזכות לקדש את הלבנה!"

בסוכות, היה מזכיר בכל ארוחה בפיו שהשי"ת ציוונו לישב בסוכה זכר ליציאת מצרים וזכר לענני הכבוד, והיה שרוי בשמחה עצומה על שהוא זוכה לישב בצילא דמהימנותא ולקיים מצות ה'. ואף בשבתו בסוכה שלא בשעת הסעודה, היה חוזר פעמים רבות על כך שאנו יושבים בסוכה זכר ליציאת מצרים. והיה מספר, שבחוץ לארץ היה מסוכן לישון בסוכה מפחד הגויים, כמה עלינו לשמוח על שכאן, באה"ק, מתאפשר לנו לקיים את המצוה כהלכתה ולישון בסוכה! וכך היה מניח בשמחה עצומה את הסכך כשאומר לשם מצות סוכה, ואח"כ עומד על גב האחרים שהמשיכו בהנחת הסכך בחדוותא דמצוה.

ברוב אהבת ה' ואהבת המצוות, לא היה מחפש פטורים וקולות, ולהיפך – בכל פעם ששמע על דקדוק הלכה היה שמח לאמצו ולהדר בו על אף חולשתו הרבה. מרגלא בפומיה אימרתו של רבו מרן הגרי"ז זצ"ל כששאלוהו מדוע הוא מהדר כ"כ באפיית המצות בחומרות ודקדוקים וחששות, ומוציא על כך הון רב. ענה הגרי"ז לשואל, כי כל

אחד ועולמו. אתה מהדר בחליפתך שתעשה על ידי חייט מומחה, ותהיה תפורה כיאות ו"מונחת" בקפידה. ואני מהדר במצות, זוהי "החליפה" שלי...

הוא התענג על ה', כפשוטו, עונג בל יתואר בכל העניינים הרוחניים. עונג בתורה, עונג בתפילה. את זמירות השבת היה שר בהתרוממות הנפש ובשמחה עצומה שהיותה מקור להשתאותם של נכדיו הקטנים. בשמחת תורה היה מפזז ומכרכר בכל עוז לפני ה', ובשמחת חתן בחופתו היו יודעים שישמחו אותו כשיפצחו בשיר "אנא עבדא דקודשא בריך הוא", או "וטהר לבנו לעבדך באמת".

אהבת ה' נקנית על ידי התרחקות מאהבת העוה"ז. "כפי השיעור אשר כבש את יצרו ותאוותיו... כן ישיגהו וישמח בו" (הקדמת המסילת ישרים), הא בהא תליא. אאמו"ר זצ"ל התרחק מהנאות העולם הזה, לפיכך זכה למימד של "עולמך תראה בחיך" (ברכות יז ע"ז) לזכות בעוה"ז למעין עוה"ב (ב"ב ט"ז ע"ב). כאשר היה חסר פעם סוכר בתה ומישהו הלך להביאו, אמר לו, "אין בכך צורך, העולם הזה הוא בית מלון יקר, ומה שלוקחים פחות הוא יותר טוב" (אמרתו של מרן הגרי"ס זצ"ל, בחכמה ומוסר ח"א מאמר יט).

מרגלא בפומיה לומר: "דורשי ה' לא יחסרו כל טוב – לא כתוב שיהיה להם כל טוב, אלא שלא יחסר להם מאומה. מדת ההסתפקות!" הוא סירב בכל תוקף לאכול רסק תפוחים שהוגש לו – "פתח לתאוות!" – וכאשר אמרו לו שמאכל זה טוב לבריאות, עירב בו ביצה קשה מרוסקת, כדי להקהות את טעמו הערב.

לפיכך, הופתע אותו תלמיד כאשר המשגיח פנה אליו ושאלו, האם יש ברשותו תפוח עץ מיותר. למראה הפליאה הוא מיהר להסביר, שחסרות לו ברכות להשלמת מנין ה"מאה ברכות" – וחפצי שמים שאני!

מי שביקש לדעת את יחסו האמיתי של המשגיח לענייני העוה"ז אל מול אפשרויות ההתעלות ברוחניות, די היה לו להעיף מבט בפניו כאשר נכנס לחדר האוכל והבחין בחבורה המאריכה על שלחנה, הוא לא אמר מלה, אבל הבעת הסלידה שעלתה על פניו המריצה את הנוכחים לברך ולמהר אל בית המדרש...

התרחקות זו ממנעמי העוה"ז המדומים, הביאה ל"קרבת אלקים לי טוב", לאהבת השי"ת ומצוותיו, ובה במדה – ליראה ולפחד מהתרחקות ממקור הטוב ומעבירה, חלילה. מסופר, שרב אחד שאל את מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל: הנה גם אני יודע ספר, וגם אני נזהר מעבירה, אך מדוע יראת החטא הנפרזת, החשש הבלתי פוסק? ענהו הגרי"ז: יודע מר מהו ההבדל בינינו? אדם הולך ברחוב ועשרה שקלים בכיסו, שלו הוא ושאנו, אינו ממשמש בכיסו בכל שעה. והדין עמו, שכן סיכוי קלוש הוא שהשטר יגנב או יאבד, ואם יאבד – יחסר עשרה שקלים בלבד, מדוע איפוא להיות שרוי במתח בעבור סיכון קלוש של סכום פעוט. אבל אדם הנושא בכיסו חפיסת יהלומים, ילך ברחוב בלב נוקף וימשמש בכיסו בכל עת. מדוע, האם יהלומים אובדים יותר משטרות כסף? לא, לשניהם סיכוי שווה להאבד, והוא קלוש עד מאד. אבל ביהלומים אין מסתכנים אף סיכון קלוש. והנמשל מובן...

על כך אמר אאמו"ר זצ"ל: במשנה בסוף מסכת סוטה נאמר שבעקבתא דמשיחא "יראי חטא ימאסו". ותמוה, וכי איננו רואים כיום יראת שמים? אלא, שיש יראת שמים ויש יראת חטא. יכול האדם להיות ירא שמים, אבל יראת חטא – להיות חדור בהכרת הפגם שבחטא, לחרוד מפניו ולברוח ממנו כמפני האש – הרי זה דבר אחר. גם כיום, בעקבתא דמשיחא, יש יראת שמים רבה. אבל יראת חטא כמעט ואיננו רואים. אני ראיתי – הוסיף – אצל הרב מבריסק!

אף אנו ראינו, אצל אאמו"ר זצ"ל. הדאגה שלו, שגבלה בפחד, פן לא ישיג מצות מהודרות לפסח, פן לא ישיג הדסים משולשים לגמרי, לולב מהודר, אתרוג ללא פגימה! פעם נפל ספר קודש בקרבת מקום, והוא קפץ ממקומו כנשון נחש והזדרז להרימו, וכשחזר למקומו עדיין ניכר בו חוורונו. "ביזוי ספרים, לאו מילתא זוטרתא היא", סיפר לנוכחים. "כשהייתי בולנא שוחחתי בלימוד עם הגאון רבי חיים עוזר זצ"ל תוך כדי כך ניגשתי לארון הספרים להוציא ספר מהארון ואחד הספרים נשטט ונפל. את אנחת הכאב שנפלטה מפיו של רבי חיים עוזר, לא אשכח כל

ימי!"

ופעם המתין בתחנת האוטובוסים לאשדוד זמן ממושך, וסירב לשבת על הספסל, תלמידו ביקש ממנו לשבת עד לבואו של האוטובוס. והוא המשיך לעמוד. תמה הבחור לפשר הסירוב, והוא גילה את הסיבה: "על הספסל מונחות מזוודות. ומי יודע, שמא יש בהן תפילין, או ספרי קודש..."

"ועל גמילות חסדים"

כאשר סיפרו לר' ישראל מסלאנט זצ"ל על הגאון הצדיק רבי ליב מקעלם, היתה בפיו שאלת מבחן: האם קרה פעם שר' לייב נכנס לחנות ואמר לבעליה: אתה טרוד כל היום במזונותיך ואינך יכול להתפנות לעבודת ה', בא ונתחלף ליום אחד, אני אעמוד מאחרי הדלפק ואתה תעלה לבית המדרש...?

מבחן כה פשוט הוא: אם ר' ליב עשה כן, אות הוא שכבוד שמים לנגד עיניו, ויבא זה מכל מקום – "מיני ומיניה יתקלס עילאה" (סוטה מ ע"א) וכבר אמר אחד מן הגדולים: אם היו מציעים לי להתחלף עם אברהם אבינו, אני אהיה הוא והוא יהיה כמוני – לא הייתי מסכים, כי מה רווח יהיה מכך לקב"ה?!... אבל אילו היה ר' ליב דואג רק לעצמו ולשלמותו הרוחנית, להתעלותו והתקדשותו, הרי לא את השי"ת היה עובד, כי אם את עצמו, חלילה...

אאמו"ר זצ"ל, שהשתלם בעמודי התורה והעבודה, אחז בעמוד גמילות החסדים וזיכוי הרבים, אחז בו אף על חשבון זמנו היקר מפז והתעלותו המתמדת. כאשר הפסיק את לימודו ומיהר לקראת בחור להציע לו סיגריה – ובלבד שלא יטריד את שכניו. ולהציע לו גפרור – ובלבד שלא יבקש מאחר – כאשר היה חוזר עם בחור על השיעור, בהטעמה ובמתינות, כאשר היה עוזר לו לנסח סברא וחילוק. כאשר שמע מפי בחור שהוא מאחר לתפלה משום שבישיבה מתפללים לאט מדאי, מתון מדאי לטעמו, והוא הזמינו לחדרו ובמשך תקופה ארוכה למד עמו את פירוש מזמורי פסוקי דזימרה, מלה במלה ופסוק אחר פסוק, כדי להטעימו טעם תפלה ולהראות לו שיש מה לכוון, ויש במה לחשוב, עד שיתכן והתפלה בישיבה היא מהירה מדאי. והראה – שהוא עצמו חייב להתחיל מוקדם יותר את תפלתו, ולסיימה הרבה יותר מאוחר... כאשר עשה כל זאת הרי הקריב מזמנו היקר כדי לייקר את זמנם!

מידי יום ביומו היה משכים קום, להעיר את הבחורים לתפלה, הוא ראה בכך מלאכת קודש, וסירב להצעה שבחורים ימלאו את מקומו. כי ידע שתהיה יותר תועלת כשהוא עצמו יתעסק בזה – למרות שזמן זה של קודם התפלה היה יקר לו מאד להכנותיו אליה, בחינת "היכון לקראת אלקיך". לא זו בלבד, אלא שפעם גילה שהוא בוחר בכל יום במסלול אחר בין המסדרונות כדי שהמצוה לא תהפוך אצלו לדבר שבשיגרה, למצות אנשים מלומדה...

פעם אירע שבדרכו להעיר את הבחורים נטרקה עליו דלת אחד החדרים. תוך כדי נסיון לפרוץ את המנעול ולחלצו, שמעוהו מתחנן מעבר לדלת: "רבונו של עולם, עזור לי לצאת. לא הספקתי להעיר את כולם, ותפלתם מה תהא עליה..."

פעם נתקל ונפל בדרכו לשיחה, וספג חבטה עזה. לאחר מכן התאונן על כאבים בגבו, אבל הוא השמיע את שיחתו כרגיל, ולמחרת העיר את הבחורים כתמיד ולא ויתר על מלאכת קודש זו למרות שההליכה היתה מאד קשה עליו.

אירע כמה פעמים שנזדמן לו להיות בביתו ביום רביעי, ובו בערב נסע חזרה לישיבה. בני הבית ניסו להניאו מפאת חולשתו ומצב בריאותו, האם כדאי לו להטלטל בדרכים בשביל יום אחד. והוא ענה: איני יכול שלא לנסוע, שהרי אני מעיר את הבחורים, ויש כאלו שיקומו לכבודי ולא יקומו בהעדר...

ומעשה בבחור שהתקשה לקום לתפלה, והצטדק ששיחות הבחורים בחדרים הסמוכים מפריעים לו להרדם. עמד אאמו"ר זצ"ל בפרוזדור עד לשעה מאוחרת והיסה כל רעש שבקע מן החדרים: "גזל שינה!"

והיו בחורים שהמשיכו בשנתם. אולי מפני שצללו בים התלמוד בלי משים לב שהשעה התאחרת. (אגב, הוא היה אומר בשם דודו זקנו הגה"צ רבי זונדל מאיישישוק זצ"ל, שאין צורך להיות "מתמיד", די אם לומדים ארבע עשרה

שעות ליממה).... גם כלפיהם חש חובה, לשוב ולהעירם לפני חלוף זמן קריאת שמע...

במסירות הזו לבני הישיבה, חברו כמה מניעים. בראש ובראשונה – אהבת חסד בלי מצרים, הנובעת מתוך לב רחום וחנון. היתה כאן גם מצות עשה של "והלכת בדרכיו, מה הוא חנון ורחום אף אתה כן" (סוטה יד ע"א). חדרו היה כעין שובך להמוני ציפורי דרור שהיו באות לאכול את שיירי מאכליו שהיה מניח על החלון (מלבד הטעם שבמסכת סנהדרין קח ע"ב "שדירתן של עופות טהורים עם הצדיקים"...) בחור שביקר בחדרו שאלו מדוע הוא מזמין אותן על ידי הפירורים הללו, כיצד ניתן לחיות כך? בתגובה הוא פשט ידיו לצדדים ואמר: "ורחמיו על כל מעשיו כתיב..."

כאשר פגש באחד מבוגרי הישיבה כשהוא נושא סלי מצרכים בערב שבת, עודד אותו – לא רק במצות ההכנה לשבת, ב"רב ספרא מחרין רישא, רבא מלח שיבוטא, רבה ורב יוסף בקעו עצים" (קידושין מא ע"א), אלא בעזרה לעקרת הבית. כך נאה וכך יאה, להיות מתמיד בכל ימות השבוע – ולעשות חסד עם האשה בערב שבת!

אחד הבחורים היתה לו קביעות לשוחח עמו בלימוד, והיה מעלה לחדרו של המשגיח סטנדר נוסף, לצרכו. לאחר מספר פעמים הופתע לראות שכבר מוכן עבורו סטנדר, המשגיח עצמן הביאו... בימי החנוכה בערב לפני שנפטר שאל בחור אם חסר למישהו שמן, כיון שנשאר לו...

היסודות שבמדות שבין אדם לחברו (כמו גם בין אדם למקום) היא הכרת הטוב. כבר סופר שאאמו"ר זצ"ל לא רצה להסתייע בשירותיו של רופא שאינו מאמין, הסבור שכחו ועוצם ידו עושה לו את החיל הזה. מוטב לסבול חולי מאשר ליפול בפח יקוש זה. מנלן, מחזקיהו שגנז ספר רפואות והודו לו חכמים (ברכות י ע"ב, וברש"י). בבני ברק, היה פונה אל ד"ר רוטשילד הי"ו, שכידוע לא נטל כסף על עזרתו. שאלו אאמו"ר זצ"ל, האם יסכים לקבל תשלום של דברי תורה הנחמדים מזהב ומפז רב, וטובים מאלפי זהב וכסף. ד"ר רוטשילד הסכים בלב חפץ, ואאמו"ר היה מאושר, בידעו שהוא משלם ממיטב, תשלום שאין ערוך לו! גם לתלמידים ששמשוהו במסירות, היה "משלם" בדברי תורה ומעשירם אושר רב. ברם, היו כאלו שהיה צורך לשלם להם במטבע המגושם והירוד של כסף בעין... אחד הבחורים שהיה במטבח וראה את המשגיח מסתובב הלך ושוב. הוא הבין, שמן הסתם אין נוכחותו רצויה. הוא יצא מן המטבח ועקב אחר המשגיח. הוא ראה כיצד המשגיח ניגש ושם שטר כסף תחת אחד הסירים, פונה אל הטבחית ומודה לה על טרחתה בהכנת האוכל עבורו (כזכור: פרוסת לחם בקעריית חלב בבוקר ובערב, מעט עוף ותפוחי אדמה בצהרים...) ומורה על מקום הכסף, שכר הכרת הטוב...

מעשה באחד מתלמידיו ששימשו רבות במסירות ואאמו"ר הרגיש כלפיו חובה של הכרת הטוב. כמה פעמים שאלו במה יוכל להשיב לו טובה. כשהשיב שאין לו כל משאלה, הפטיר אאמו"ר "כשתצטרך אותי אני אשתדל לעזור לך". לימים נישא אותו תלמיד וכשאשתו עמדה ללדת את ילדה הראשון היתה בסכנה גדולה יחד עם העובר. היה זה בסמוך לאחר פטירת אאמו"ר. נזכר התלמיד בהבטחתו, ניגש מיד לארון הקודש שבביהכ"ס שע"י בית החולים, פתח ואמר, "רבונו של עולם! ר' הלל אמר לי שכאשר אצטרך אותו הוא יעזור לי. עכשיו אני בצרה גדולה, ואני צריך אותו. עזור לי בזכותו!" ד' עזר, ונולד ילד בריא לאמא בריאה.

שוב מעשה בתלמיד אחר שהרבה מאוד לעזור לאאמו"ר בשנותיו האחרונות. באחד מימי החנוכה ביקש ממנו התלמיד שיצטלם עמו [היה זה יומיים לפני פטירתו] על אף שהדבר היה רחוק מאוד מהשקפת עולמו לא סירב לו, מפני הכרת הטוב.

בנוסף ללב הטוב, שהוא הדרך הישרה שיבור לו האדם, בנוסף לאהבת החסד, למצות החסד, להליכה בדרכי הבורא, היה לו טעם נוסף. פעם חש שלא בטוב ואחד הבחורים הציע שהוא יעיר את חבריו במקומו. ענה: להיפך, אם לא אעיר – ימשכו ייסורי, ואם אלך להעיר – מקוה אני שהם יחלפו... הכיצד, תמה הבחור. והוא הסביר: הלא חז"ל אמרו (שבת נה ע"א) שאין יסורים בלא עוון. וכיצד יחלפו? הכתוב עונה על כך: "בחסד ואמת יכופר עוון" (משלי טז, ו), אם כן יכפר החסד על העוונות, והייסורים יחלפו...

"כל מי שיש בו יר"ש דבריו נשמעים"

בכלל החסד, היה מרגלא בפומיה: לא לחינם נסמך הציווי של "אהבת לרעך כמוך" לחיוב של "הוכח תוכיח את עמיתך" (ויקרא יט, יז-יח). לומר לך שאהבת ישראל באה לידי ביטוי דוקא בתוכחת החבר והעמדתו על האמת, למען יזכה בחיי נצח. (וכמ"ש בערכין טז ע"ב, מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקה עקיבא בן יוסף על ידי שהייתי קובל עליו לפני ר"ג וכל שכן שהוספתי בו אהבה, לקיים מה שנאמר הוכח לחכם ויאהבך) ואכן, בחורי הישיבה קיבלו את תוכחותיו באהבה, כי ידעו שאלו הם דברים היוצאים מלב חם ואוהב ועל כן נכנסו אל הלבבות. לא רק בחורי הישיבה נשמעו לדבריו. גם אנשים זרים לרוח הישיבה ואוירתה לא עמדו בפניהם. טרקטור שביצע עבודות עפר בקרבת הישיבה הפריע לשמיעת חזרת הש"ץ וקריאת התורה, לפתע ראה הטרקטוריסט דמות הדורה ניגשת אליו ונותנת עליו בקולה: "בגללך לא עונים אמן בחזרת הש"ץ, בגללך איננו שומעים את קריאת התורה!" שני המושגים לא היו מוכרים לו, אבל מאותו יום ואילך הוא התחיל את עבודתו בשעה שמונה, ובימי שני וחמישי – בשמונה ורבע...

באחד הלילות הגיעו אל הישיבה הדרי תזמורת הוללות ממועדון מרוחק. המשגיח יצא מן הישיבה ופסע באישון ליל לעבר השכונה הרחוקה. כעבור דקות מספר, השתררה דומיה...

באמצע סדר הלימודים הגיע חייל מלשכת הגיוס, כדי לחפש בחור שהיה פגם כלשהו ברישומו. הוא נכנס לאולם הישיבה כדי לאתרו, המשגיח ניגש אליו בצעד תקיף ודרש ממנו לצאת מיד מן האולם, מכיון שנוכחותו מפריעה לריכוזם של התלמידים. מובן שהוא ציית לפקודה...

יום אחד נסע במונית לרופא שיניים ושוטר עצר את רכבם וביקש לרשום דו"ח לנהג. נתן בו המשגיח את עיניו ואמר לו: סלח לי, אין לנו פנאי. אנו לומדים תורה, וכל רגע יקר לנו! השוטר זקף את גבותיו, וסגר את פנקסו...

ושוב מעשה במונית שרות. המשגיח ישב לפניו, ומאחור ישבה חבורת פרחחים שהתהוללו והתלוצצו. הוא פנה אליהם ואמר: "ענו לי, מה בינכם לבין בהמות וחיות? הן עושות מה שהן רוצות, ואתם עושים מה שלבכם חפץ!" בין רגע השתררה דומיית מבוכה, ובני החבורה בקשו מהנהג להורידם בתחנה הקרובה ביותר...

אם כך השפיעו דבריו על רחוקים, על אחת כמה וכמה שהשפיעו על הקרובים והמקורבים. להם, בעצם, לא הוצרך לומר בפרטות ובפרוטרוט. די היה לו לרמוז, לפעמים להיות נוכח – וכבר השתנתה ההתנהגות לבלי הכר. הכל ידעו, למשל, שאי אפשר לדבר בנוכחותו דברים בטלים, ולא רק בשעת הלימוד.

פה קדוש

תקופה ממושכת, היתה ההיכרות הראשונה של בחור בישיבה עם המשגיח – בלימוד בצוותא, "בחברותא", את איגרת הגר"א, כשהדגש הוא אותו משפט ידוע ש"כל רגע ורגע שאדם חוסם את פיו, הוא זוכה לאור הגנוז שאין כל מלאך ובריה יכולים לשער". היתה זו אחת המדות הבולטות ביותר בהנהגתו. "כל עמל האדם לפיהו, כל מצוות ומעשים טובים שאדם מסגל בעוה"ז, עולים לו בעוון הפה", אמרו חז"ל. ודאי, יש כאן את המימד של עבירות הלשון שבין אדם לחבירו – מהם הרי אין צורך לומר שאאמרו"ר היה רחוק כמטחוי קשת. יש גם את המימד של ביטול תורה שבשיחת חולין, שעליו אומר הספרי שכשם שמצוות תלמוד תורה עולה כנגד כל המצוות, כך עוון ביטולה חמור מכל העבירות. אבל מעבר לכך, היתה כאן שמירת הדיבור כפשוטה: "הפה קודש קדשים!"

בסמוך לפטירתו נסעתי עמו במונית והחלפתי עם הנהג משפטים סתמיים. באמצע הדברים רמז לי בתחנונים: "חבל על כל מלה, כל רגע שאדם חוסם את פיו, הוא זוכה לאור הגנוז שאין כל מלאך ובריה יכולים לשער!" "עשר שנים שימשחי את ר' שמעון", אמר, "ומעולם לא שמעתי מפיו מלה לבטלה". וכך אנו יכולים לומר על אבינו: מעולם לא שמענו מפיו דבור שלא לצורך בלא גוזמה כלל! אם כן בכל יום, קל וחומר בשבת. "בקושי התירו שאלת שלום בשבת", התריע. כשהיה רואה בני תבורת המשוחחים בשבת. די היה לו לומר להם: "בקושי". והם כבר הבינו

לכוונתו... פעם ראה שני בחורים שקבלו שבת מבעוד יום וישבו ללמוד בחברותא, ובאמצע לימודם שוחחו מעט. ניגש ואמר להם, שמלבד העוון של דברים בטלים באמצע הלימוד, ובבית כנסת, הרי גמלו לנפשם רעה בכך שקיבלו שבת מבעוד יום, ועל ידי כך גרמו שיהיו אלו דברים בטלים בשבת...

בנידון זה של שמירת הדיבור, נהג לספר עובדא מאלפת. דודו זקנו היה הגה"צ רבי זונדל הוטנר מאיישישוק, זצ"ל. לפתע התחילו לפקוד את מעונו אנשים שבאו להתברך מפיו. כשניסה לחמוק אמרו לו, שהחפץ חיים שלחם אליו. תמה רבי זונדל, מילא את רצון הצדיק וברכם, אבל פנה אל החפץ חיים בקובלא: מה ראה רבינו לשלוח אלי לברכה, איני יודע כיצד לברך ואיני ראוי לאותה איצטלא!

השיבו החפץ חיים: אין כאן צורך בידיעות ואין זו אומנות מיוחדת.

הענין הוא פשוט בתכלית: מצינו לרבותינו שאמרו: "פה קדוש, איך יאמר דבר זה" (סנהדרין כג ע"א) למרות שלא מדובר שם בדברי בטלה חלילה, אבל חזקה על פה קדוש שלא יאמר דבר שאינו נכון. רואים אנו, שאם האדם שומר את פיו בקדושה, ונמנע מכל דיבור בטל, אף הקב"ה שומרו שלא יצא מפיו דבר לבטלה, וממילא, כל ברכותיו מתקיימות. שאם לא כן, יתברר שיצאו מפיו דברים בטלים חלילה...

אאמו"ר זצ"ל שמר את פיו בתכלית, הן ב"סור מרע" והן בחלק ה"עשה טוב". בלכתו בדרך היה פיו רוחש פסוקי תהלים, בהשתתפו בחתונות תלמידים היה חוזר על פסוקי אמונה ובטחון. ברקדו במעגל ראו את שפתיו נעות. הטו אוזן, ושמעוהו משנן את פרקי התהלים השגורים בפיו...

פעם חיכה בלויית אחד הבחורים לאוטובוס, שבושש לבוא. בינתיים, שוחח עם הבחור דברי חיזוק ועידוד, הכוונה והדרכה. כשהאוטובוס הגיע, לבסוף, אמר: מן השמים עכבוהו כדי שנוכל לשוחח ולהתחזק. [ואגב, במקרה זה כמו בהרבה מקרים אחרים רואים אנו את אמונתו בהשגחה פרטית בכל פרט ומאורע ויהא זה אף דבר שלכאורה הוא קל שבקלים מכיון שהאוטובוס איחר, הרי שהיתה לכך סיבה]. לעומת זאת, כאשר שוחח עם בחור וביקר את הנהגתו והלה הצטדק ולא קיבל תוכחה, נחרד אאמו"ר לפתע חרדה גדולה וקרא: "אבוי לנפשי! אם משחית אני את דברי לבטלה – הרי שדברתי חמש דקות דברים בטלים!"... מובן, שהבחור נחרד בכפלים ושיפר את דרכו.

סמוך לאחר פטירתו כשהיה מדובר לעשות ענין מסויים לזכרו בא בחלום לאחד מבני משפחתו ואמר שאין צריך לזה כיון שזה יגרום לדיבורים שלא לצורך.

אוצר החכמה

הואיל ושמר כך את פיו, שמרו הקב"ה מדיבורים בטלים. לא רק תוכחותיו, שהיו נשמעים להם באהבה, אלא גם שדברו לא ישוב ריקם, פעם ניגש אל בחור אחד ובקשו לעבור לפני התיבה במנחה של תענית ציבור. התנצל הבחור, שהוא סובל מכאבי גב ואינו יכול לעמוד זמן ממושך. אמר לו: ה' יעזור, גש להתפלל. הבחור ניגש – וכאבי הגב חלפו כלא היו. טעמו ה' כשהורה לו לגשת להתפלל מתוך עומק וחוזק בטחונו, מתוך ידיעתו המושרשת כי "העושה מצוה יצליחנו שכרו" וההכרה כי "אמר הקב"ה, אין אדם שומע לי ומפסיד". אבל יש לראות כאן גם את כח ברכתו, את שכר השומר את פיו, שאין הקב"ה מכשילו בדיבור שאינו מתקיים. בחורי הישיבה ידעו, שאם בחור צרוד או סובל מכאבי גרון, והמשגיח אומר לו: ה' יעזור, גש להתפלל – הכאבים יחלפו.

מעשה באדם אחד, שהיה רגיל לבנות לו בכל שנה את סוכתו. פעם היה אותו אדם טרוד במציאת ד' מינים, ולא יכול היה להתפנות לעשיית הסוכה. אמר לו אאמו"ר זצ"ל: תבנה את הסוכה, וה' יעזור. לאחר הבניה, שילם לו את שכרו ופטרו לשלום, מיהר אותו אדם לקנות את ארבעת המינים, והנה – ראה זה פלא: כל דבר שנטל בידו לראשונה, היה בתכלית ההידור – והסכום הכולל של ארבעת המינים עלה בדיוק לסכום שקיבל עבור בניית הסוכה!

★ ★ ★

את כל מידותיו אלו, עמל אאמו"ר זצ"ל להחדיר בתלמידיו, הן תורת חיים והן אהבת חסד. ושניהם היו משולבים בו ובאורחותיו, עד שהיוו מקשה אחת. כשהיה מעורר את תלמידיו להתחזקות במדת החסד. למשל. היה

אומר להם: מדוע אינכם מעודדים את הפועל המנקה? תשוחחו עמו מעט, תשבחוהו על עבודתו, תדרשו בשלומו. אחרת, עלול הוא חלילה להשבר – הלא כל היום הוא רק עובד, עובד ועובד, הרי הוא לא לומד! איך יוכל להמשיך כך, הרי הוא יפול לדכאון. תעודדו אותו – הוא לא לומד!... – תורת חיים, ואהבת חסד!

ואה"ח 1234567

כאשר הנהלת הישיבה הזמינה נדיב לביקור, והתלמידים עסקו בהכנות לקבלת פניו – הרי זו החזקת תורה, והכרת טובה לישיבה ולנדיב, ודאי. אבל כאשר נשלמו ההכנות והנדיב טרם הגיע, המריץ את הבחורים לשוב ללימודם, ולו למספר דקות. "הרי הלה טרם הגיע, ואילו הקב"ה מצוי כבר פה!"... – תורת חיים, ואהבת חסד.

הוא היווה עבור תלמידיו דמות של האדם השלם, שלמות של אהבת תורה ויראת משים, עד לדרגא של "אדם כי ימות באהל", באהלה של תורה (ברכות סג ע"ב) אף בפועל ממש – כמה דקות לפני פטירתו עוד ישב ולמד בהיכל הישיבה!

פטירתו היתה פתאומית, ב"זאת חנוכה" ב' טבת תשמ"ח, לאחר שזכה להדליק את כל נרות החנוכה ולקיים מצוה זו בשלמותה, כפי שקיים את כל המצוות כולן. בקריאת חנוכת המשכן נפטר, שעיקרו הוא "ועשו לי משכן ושכנתי בתוכם", כפי שעשה את עצמו כמשכן לשכינה. "זאת חנוכת המזבח ביום המשח אותו" – כמאמר התוס' סוף מנחות שבזה"ז מועלות על המזבח העליון נשמות הצדיקים המוסרים עצמם בחייהם על קדושת השי"ת ומצוותיו. פטירתו אמנם היתה פתאומית אבל הוא היה מוכן לה כדבעי. כל ימיו הכין את עצמו לכך, כמאמרם ז"ל "שוב יום אחד לפני מיתתך – וכי יודע אימתי ימות, אלא ישוב היום שמא ימות למחר" (שבת קנג ע"א) וכפי שהיה מאמרו של הגרע"א זצ"ל מורגל בפיו: "מחר תבכה מאשר היום תשחק". ההרגשה היתה שכל ימיו עמד בפרוזדור והכין עצמו להכנס לטרקלין. לכן, אף מיתתו היתה כמיתת נשיקה, כמאמרם ז"ל (ברכות ז' ע"א). בפטירתו התחילו לזלף גשמים שהלכו וגברו עת הוציאוהו מחדרו ועד לסיומה של הלוייה, עת האיר ברק עז ורעם הדדה והחריד את הלבבות, בבחינת "לא נבראו רעמים אלא לפשט עקמומית שבלב", עבודה אותה החדיר אאמו"ר זצ"ל בתלמידיו משך עשרות בשנים. כל ה"שלשה לבכי" לא פסקו הגשמים, ועד לכלות השבעה לא נראו השמים בטהרתם. ואמנם, בדף היומי שנלמד ביום הפטירה (סנהדרין מז ע"א) הוזכר שמי שגשמים מזלפין על מיטתו – סימן יפה הוא לו. רבים מהמנחמים באו ואמרו, שה"שיחה" האחרונה של המשגיח היתה עבורם הפתאומיות שבפטירתו. בגדר של "בכל עת יהיו בגדיך לבנים", אזהרה לכולם להכין צידה לדרכם, כפי שהוא עמל להכינה בלא הפוגות.

★ ★ ★

כל ימיו עמל להשתלם בשלשת העמודים של בניין האדם. הוא היווה שלימות של כל שלשת העמודים, שילוב של תורה ועבודה וגמילות חסדים, אשר הפכו אצלו לעמוד אחד, מוצק ונישא:

"רבי אלעזר בן שמוע אומר, על עמוד אחד העולם עומד, וצדיק שמו. שנאמר: וצדיק יסוד עולם!" (חגיגה יב ע"ב)

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים וזכותו תעמוד לנו. ללמוד מדרכיו וללכת באורחותיו.

printed from Otzar Hahochma www.otzar.org

